

Bijzonder krachtig is de groei van het 20e eeuwse proza. Vooral op dit gebied hebben zich in de laatste 25 jaren vele jongeren gevoegd bij de ouderen en meerderen van hen hebben ontwijfelbaar betekenissen. Ik noem slechts Querido, Schar-ten—Antink, Augusta de Wit, Van Oordt, Haspels, als de bekendsten van een gansche rij prozafanten, daarbij aanstonds erkennende, dat onder de niet genoemden alleszins verdienstelijke auteurs zijn.

Eigenlijk heeft zich het proza van de 20e eeuw in één vorm samengetrokken: den romanvorm. Stellig is de roman de meest veelvuldige literatuur-uiting der latere jaren, waar te voren het ge-dicht overheerschend was.

En als er dan in die bonte wisseling van romans eenige algemeenheid valt te bespeuren, dan is het een groei naar realisme, naar werkelijkheidsbeel-ding. Maar ook hier is gaandeweg de groei een uitwassen geworden tot realistisch. En in snelle ontwikkeling hebben tendenz, sensatie, averecht-sche moraal e.d. parasieten den roman aangegre-pen, omdat in het realistische van zijn karakter een rijke voedselbodem lag. 't Is vooral de roman in z'n eindeloze variëteit, die den totaal-indruk der 20e eeuwse letterkunde zoo onrustig maakt; want bij al den kleurenrijkdom, stijlgans, concep-tiekracht missen we de eenheid, die rust geven kan.

Wel kunnen we enkele bepaalde roman-groepen noemen: de historische romans van Arthur van Schendel, Van Oordt, Steenhof—Smulders, L. E., Ignatia Lubeley; de christelijke romans van Soerp Anema, Schrijver, De Liefde, Wilma e.d., en de specifiek roomsche van auteurs als Zoetmulder, Koenen — maar hun getal blijft toch klein vergeleken bij de geweldige romanproductie in 't al-gemeen.

Van al deze proza-geschriften is de psychologi-sche analyse hoofdeigenschap; eerst in den laat-sten tijd komt krachtig op de kinder-psychologie, de waarneming van de ziel van het kind. Wat in dit genre reeds verschenen is (van Ina Boudier—Bakker, Marie Schmitz, Mevr. Cohen—de Vries, Mevr. Kooy—v. Zeggelen, Carry van Bruggen voor-al) geeft recht, om in de naaste toekomst zekere regeneratie van het proza te verwachten. Aan-wijzing in die richting is ook, dat deze kunst aanknoopt, bij het beste, wat tot nu toe bestond ('t werk van Boudier—Bakker, Schar-ten—Antink e.d.).

Een eigenaardige plaats in de 20e eeuwse lite-ratuur heeft de productie in de stamverwante talen 't Afrikaansch en 't Vlaamsch. Deze veelszins ge-zonde en in haar oorspronkelijkheid, naïfiteit en devotie aanlokkelijke kunst, vindt gaandeweg meer belangstelling, ongetwijfeld een verschijnsel, dat hoop geeft voor de toekomst. Want bij alle ver-schil in mentaliteit als gevolg van verschil van localisatie, is de atmosfeer dezer kunst frisch en goed.

Natuurlijk heeft de letterkunde der 20e eeuw ook toneelwerk voortgebracht. Vrij veel zelfs.

Maar het behoeft wel geen nader betoog, dat de grootte meerderheid der moderne toneelstuk-ken van het doorsnee-proza in geest en inhoud niet verschilt. Meer dan eenig ander kunstgenre bovendien staat de toneelproductie bloot aan de gevaren van tendenz, sensatie e.d., en — enkele uitzonderingen daargelaten — het meeste toneel-werk is aan die gevaren ten offer gevallen. In de latere jaren werkt de neiging tot het mystieke ook door in de toneelkunst. Men denke aan het werk van Felix Rutten e.d.

Typisch reflecteert zich ten slotte alles wat we tot nu toe zagen in de literaire critiek. Zoo ergens, dan komt daar uit het gemis aan eenheid, aan een saambindend beginsel. Er zijn vele tijdschriften en periodieken, en met name in de jaren waar-over we handelen, is hun getal sterk toegenomen, maar ze hebben ieder een eigen standpunt, meten ook ieder met een eigen maatstaf en de gewenschte objectiviteit wordt intusschen niet bereikt. 't In-dividualisme, dat heel de literaire productie ken-merkt, viert z'n hoogtij in de critiek.

Toch mag men haar betekenis niet onderschat-ten. In haar vrijing van meeningen, haar nuchtere werkelijkheidszin, haar verwijzen naar en verge-lijken met het bestaande, vooral haar veelal scherpe analyse, blijft ze een waardemeter van belang voor ieder, die op het terrein der literatuur zich be-weegt of daarvan iets weten wil.

Zóó zien we in overzicht de 20e eeuwse letter-kunde. Inderdaad, we staan voor een fleurige, kleurige opbloei van literair gewas, een rijke veel-heid van kunstproductie, naar den vorm doorgaans van groote artistiekeit, zelfs dikwijls van sublieme schoonheid (in dit opzicht is er wel eenheid) maar gansch verscheiden in inhoud en beheerscht door allerlei, veelal zeer verschillende invloeden.

Wat het werk der latere jaren betreft mag niet worden voorbijgezien de oorlogs-psychose, die be-dervend heeft ingewerkt ook op de kunst. Want al valt niet veel directe invloed van de oorlogs-ellende in onze literatuur te bespeuren, heel sterk heeft deze geleden onder de depressie, de geeste-lijke ontredde, die de oorlog met zich sleepte.

Maar in 't algemeen zal toch de eerste oorzaak

van het gebrek aan eenheid zijn, het ontbreken van eenig leidend beginsel, dat als basis rust onder de 20e eeuwse kunstopenbaring. Juist omdat de latere literatuur voortvloeit uit die van de tach-tiger jaren is het deficit der tachtigerskunst ook het tekort der 20e eeuwse literatuur. Daardoor bleef het individualisme de kunst beheerschen, zij het dan ook minder absoluut dan te voren, en dat individualisme liet de vrijheid aan iedere ont-wikkelingsneiging en bijkomstigen invloed.

Zoo komt het, dat een terugzien over het terrein der literatuur den indruk geeft van een bonte verscheidenheid, van een veld, vol van in vrijheid groeiende bloemen.

C. T.

De Schilderkunst der laatste vijf-en-twintig jaar.

De schilderkunst geeft een zuivere reflex van de geestelijke gesteldheid van een tijd. In het be-gin van de 19de eeuw heerschte hier het koude en onwezenlijke klassicisme van de Piene-mans en Krusemans. Dan volgt het sentimente-tele romantisme van Ary Scheffer. Onder in-vloed van de Barbizonschool ontwikkelt zich het naturalisme en realisme. Die schildert weer de natuur, de realiteit, maar met een ro-mantischen charme. Deze richting gaat over in het impressionisme, bij ons bekend als de Haagsche school.

Het wil niet de realiteit zelf weergeven, maar den momenteelen indruk van de dingen in de atmosferische werking van licht en lucht.

Willem Maris noemt zijn koeien „lichtvangers“. De geheele realiteit vervluchtigt zich tot een wereld van visuele toonwaarden. Geestelijk gaat deze richting niet diep. Zij duldt hoogstens een stem-ming. Het ideaal is de zuivere sensatie van het uitwendig zichtbare.

Door de complementaire kleuren ongemengd naast elkaar te zetten, verhoogt het nog den gloed ervan en komt zoo tot het luminisme en de stippeltjesmethode of het pointillisme. Hiernede is de realiteit geheel verbrokkeld en uiteen gevallen.

Van de Haagsche school laat Bosboom met subtielheid het licht spelen op de witte wan-den en pilaren van zijn kerken. Weissenbruch, Gabriël, Mauve, de Marissen, Poggen-heek, de Bock, Bastert, Karsen tooveren in land- en stadsgezichten fijnegevoelde licht- en lucht-effecten. Zij zetten alles in een diffuus licht van de fijnste nuanceering.

Josef Israëls heeft bijna alle fasen door-loopen. Zijn impressionisme gaat zeer ver, maar een sterk romantische stemming blijft. Verwant aan Millet schildert hij den dagelijkschen arbeid, vooral het visschersleven. Overal roert de lyriek van de doffe smart.

Artz, Blommers, Neuhuys, Kever staan onder zijn invloed. Mesdag schildert de zee, Apolden winter. Bauer vervluchtigt zijn impres-sionistische land- en stadsgezichten tot fijngewe-ven Oostersche doeken.

Breitner behoort tot de Amsterdammers. Hij is sterker en robuster, heeft niet dat fijn-teere van Jacob Maris en Mauve. In zijn cavalerie zit drift en passie. Het meesterlijkst zijn zijn stadsgezichten.

Suze Robertson is zwaar en tragisch in de verf. De stadsgezichten van Witsen zijn van fijnegevoelde eenzaamheid.

De Zwart is krachtig en Is. Israëls too-vert de realiteit om tot fijn-harmonische kleurvlak-ken. De bloemen van Verster zijn schoone kleur-melodiën en Voerman zet zijn koeien in phan-tastisch licht. Monnickendam is luidruchtig in kleur en compositie. Jan Veth geeft in zijn por-tretten fijne karakternotities. Thérèse Schwartz schildert met elegantie en zwier, Rueter en Gerdes meer ingehouden.

Lyzzy Ansingh en Josina Knap zijn in haar poppentafereelen fijnegevoelig. Coba Ritse-ma in haar stillevens. Knap is in zijn aquarellen blank van kleur en in zijn doeken dikwijls van ro-coco-achtige fijnheid. Van Hoytema en Dyssel-hof schilderen de dierenwereld. Mevr. Daniëls—Chevallier legt veel ziel in haar vo-gels. Jurrens varieert eindeloos zijn Don Qui-chots. Van der Hem schildert het Ministerie-Cort van der Linden. Walter houdt zijn land- en stadsgezichten luministisch. Schaap zijn bloese-mende boomen. Hart-Nibbrig en Co Breman schilderen pointillistisch.

Tegen het impressionisme kwam omstreeks 1890 de reactie. Lang voordat de wereldoorlog uithar-ste, heeft de schilderkunst met seismographische gevoeligheid de schokken genoteerd, die de wereld zou doormaken. Het impressionisme sloeg met ex-pulsieve onstuimigheid om in het expressionisme, een tijd van angstige schoonheid.

De moderne schilderkunst is transcenden-taal-realistisch. Zij heeft denzelfden gang af-gelegd als het filosofische denken. Als men Vin-cent van Gogh naast Rembrandt stelt, ziet men duidelijk het verschil.

Rembrandt gaat metafysisch ver boven de na-tuurnabootende schilderkunst van zijn tijd uit. Hij ziet de realiteit in een bovennatuurlijk

visionair clair-obscur, maar blijft vooral in lijn en vormduiding min of meer naïef-realistisch staan tegenover de natuur.

Bij Van Gogh in zijn hoogste uiting is de natuur geheel getransformeerd, geheel door het ik heen-gegaan, om er herboren uit te voorschijn te komen, wat kleur betreft en lijn.

Gelijk de wijsbegeerte niet het wisselende, maar het wezenlijke van de realiteit geeft, de objectiviteit vat in het kristallijne net der begrippen, zoo schept Van Gogh de wereld om tot een wereld van kleur en lijn naar den geest. Met Vincent van Gogh krijgt onze schilderkunst weer internationale be-tekenis.

Cézanne neemt hetzelfde standpunt in, maar legt den nadruk op den ruimteopbouw. Hij beeldt den natuurlijken kosmos om tot een ge-schilderde wereld, opgebouwd in een vast sy-stem van kleurvolumes. Picasso kwam door vereenvoudiging hiervan tot zijn cubisme.

Zoo heeft de geest de rechten tegenover de stoffelijke buitenwereld hernomen. De moderne schilderkunst beeldt deze om tot een schilderij van geestelijk gehalte. Hiernede is haar richting aangegeven en er openen zich nieuwe mogelijkhe-den, naarmate men meer nadruk legt op de lijn, de kleur, den ruimteopbouw of het ab-stracte zelf.

Jan Toorop gebruikt voor de uitdrukking van zijn symbolisch-religieuze voorstelling, zijn portre-tten, zijn staties, de lijn als het meest van alle zinnelijkheid ontdane middel. Door golvende of meer mathematisch verstrakte lijnen legt hij het psychische vast.

Ook Thorn Prikker vat het mysterieuze in arabeske lijnen met weinig kleur. W. van Ko-nijnenburg wil een verbinding van schilderkunst en architectuur. Met nog meer nadruk tracht hij het innerlijke van de ziel uit te drukken door rhythmisch-mathematische lijndifferentiatie. Roland Holst beweegt zich in dezelfde richting. Tot de expressionisten van de kleur kan men rekenen Kees van Dongen, die in Parijs de mondaine wereld schildert met een weelderig sen-sitief palet. Ook Jan Sluyter leest niet de kleu-ren af van de natuur zonder meer, maar emotie-vel geven zij in alle toonarden de passie van de ziel. Charley Toorop is ascetisch in kleur en opvatting.

Meer in de richting van Cézanne bouwt Ar-nout Colnot met donker palet zijn stillevens en landschappen in vaste kleurvolumes zwaar uit de verf op. Piet van Wijngaert is bij alle geslotenheid van bouw vrij in zijn techniek. Door de verven hier dun, daar zwaar, robuust of fijn-gevoelig op te zetten, krijgt het geheel een muzi-kaal-dramatische lenigheid. In wezen is hij de meest Hollandsche onder de jongeren. Midden in de moderne beweging verliest hij nooit de ge-meenschap met de echt-Nederlandsche kunst uit den besten tijd, de Breughels, Pieter Aertsz, Ver-meer, de sterken in de kleur. Zijn schuilen en schuren, zijn boeren en stillevens zijn dramatisch, uit de ziel, in volle zware kleuren opgebouwd.

Frans Huysmans, Ernst Leyden, Kon-rad Kikkert zijn hier te noemen, de Wieg-mans, die leven uit het Roomsche bewustzijn, even-als Lodewijk Schelfhout, die in stille kon-templatie zijn Christusfiguren en Corsicaansche landschappen geeft in meer of minder kubistischen vorm. Ook Leo Gestel, Filarski, Schu-macher, Otto van Rees en Jacoba van Heemskerck behooren hiertoe.

De meest abstracten zijn Piet Mondri-aan en Theo van Doesburg. Met Kandinsky willen zij de kunst geheel abstraheren van de natuur. Het object moet geheel uit het schilderij verdwijnen. De zuivere, reine schilderkunst moet onze geestelijke ontroeringen uitdrukken door de compositie van lijn en kleur, evenals de muziek dat doet door klanken.

Terwijl de impressionistische kunst in de musea reeds rijk vertegenwoordigd is, is de moderne kunst van de laatste 25 jaar grootendeels nog op-geborgen in privaatsamlingen. De rijke collectie-Kröl-ler in Den Haag, is toegankelijk. De collectie-Boen-dermaker in het stedelijk museum te Amsterdam, staat voor het publiek open.

Door het uitnemend initiatief van den directeur, den heer Baard, wordt deze steeds uitgebreid en beter geordend.

Amsterdam.

A. J. LAKKE.

Een periode van verrijking?

Zooals de enkele mensch wel zijn eigen, zijn zeer bijzondere leven leeft, in onderscheiding van alle andere menschen, maar toch ieders persoonlijkheid zich slechts ontwikkelt in samengroei van-oogen-blik-tot-oogenblik met andere persoonlijkheden, zoo is ook het leven van een bepaalde groep steeds verweven met dat van talloze andere groepen.

Zoo stelt dus de organische eenheid van het leven ons den eisch om bij de bestudeering van welke groepseenheid ook, scherp onderscheid te maken tusschen de kenmerken, die de groepsindi-vidualiteit bepalen, en die, welke aangeven den zeer

nauwen, orga-nischen graad v

In dit arti-beperkt is, na te gaan e-bij de ontw-kwart-eeuw-dan, om ni-menschen o-nog eens na-de gedachte-temeer, daar-samenvatting-zal kunnen.

Nu de biz-toel het doe-er toe meen-de toonkun-veranderinge-ben, valt 't-aan het ein-schillende t-groei, maar-nu nog doe-toricus niet-nog niet al-een gezonde-ten zeer er

Geen ver-beïnvloed bi-kenmerkend-heele kunst-baring hierv-in levensb-blijven.

In het al-sprekende v-sterken dr-dende in o-in de litera-viduele exp-tie opgeld. I-niet het mi-teen ontste-de andere l-van excesse-wat een ge-bracht had, door de cri-

De voorbij-alleen een-der aloude-een vaak-die vroeger-waren b.v. sterachtighe-achter de z-zelfs plaats-kunnen wor-ger „harmo-en zijn oor-luiden, dat-den, minste-als in de s-in de woor-kale elemen-tische uitin-derne „psyc-ten tot mu-

Toch is i-neele hand-geschiedenis-langer is de-matica, die-compositie, maar word-ven wat h-oude, geeft noodzakelijk-houden te-mig, en in i-de compon-gebruiken i-dig acht.

Met een-moest wel-verrassende

Toen in v-vrijheid van-schappen, w-tergrond di-gelaten in „loefjes“, a-geven. En e-dichters des-lei dadaïstis-weg, dat in-niek — he-heidsprutser-ger nooit v-blijvend mo-

Naast de-liteit door c-den we toe-Door de het modern-structie een-sionistisch-bleef schen